

LIBRIS

We know
books

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

BIOLOGIE

FILIERA TEORETICĂ

Tatiana Țiplic

**Manual
pentru
clasa
a XI-a**

11

Cuprins

1. Alcătuirea corpului uman	6
Topografia organelor	6
Planuri și raporturi anatomice	7
Niveluri de organizare	8
Lucrări practice	9
2. Funcțiile fundamentale ale organismului uman	16
Sistemul nervos	16
Clasificarea funcțională și topografică a sistemului nervos	16
Proprietățile neuronului. Sinapsa	18
Sistemul nervos somatic periferic	20
Funcția reflexă a sistemului nervos somatic	24
Lucrări practice	25
Funcția de conducere a sistemului nervos	29
Sistemul nervos vegetativ	38
Clasificarea sistemului nervos vegetativ	38
Reflexele vegetative	40
Efectele stimulării vegetative	42
Noțiuni elementare de igienă și patologie	43
Analizatorii	44
Segmentele analizatorilor	44
Fiziologia analizatorului vizual	45
Lucrări practice	47
Analizatorul auditiv	49
Analizatorul vestibular	51
Fiziologia analizatorului cutanat	52
Lucrări practice	54
Analizatorul gustativ	54
Analizatorul olfactiv	56
Lucrări practice	57
Analizatorul kinestezic	57
Noțiuni elementare de igienă și patologie	59
Test de evaluare	60
Sistemul endocrin	63
Topografia glandelor endocrine	63
Hipofiza (glanda pituitară)	64
Tiroida	66
Pancreasul endocrin	67

Glandele suprarenale	68
Gonadele	69
Glandele paratiroide*	69
Timusul*	70
Epifiza*	70
Reglarea secreției glandelor endocrine	70
Disfuncțiile glandelor endocrine	71
<i>Test de evaluare. Sistemul endocrin</i>	73
Mișcarea	75
Sistemul osos	75
Creșterea oaselor	78
Tipuri de articulații	79
Noțiuni elementare de igienă și patologie	79
Sistemul muscular	80
Principalele grupe de mușchi striați	80
Tipurile de fibre musculare – structură	83
Fiziologia fibrei musculare striate	84
Lucrare practică	85
Fiziologia fibrei musculare netede	86
Noțiuni elementare de igienă, fiziologie și patologie	87
<i>Test de evaluare. Mișcarea</i>	88
3. Funcțiile de nutriție	89
Lucrare practică	90
Digestia și absorbția	90
Digestia bucală	92
Lucrare practică	92
Digestia gastrică	93
Digestia intestinală	94
Fiziologia intestinului gros	95
Absorbția intestinală	95
Noțiuni elementare de igienă și patologie	97
Circulația	98
Sângele	98
Grupele sanguine și sistemul Rh	100
Lucrări practice	100
Funcțiile sângelui	101
Activitatea cardiacă	102
Manifestările activității cardiace	103
Parametrii funcționali ai inimii și vaselor de sânge	104
Circulația sanguină și limfatică	105
Lucrare practică	107

<i>Noțiuni elementare de igienă și patologie a sistemului circulator</i>	110
<i>Test de evaluare. Întrebări structurate – digestia și circulația</i>	111
Respirația	113
Ventilația pulmonară	113
Volume și capacități respiratorii	114
Schimburile și transportul sanguin al gazelor respiratorii	115
<i>Noțiuni elementare de igienă și patologie</i>	116
Lucrare practică	117
Excreția	117
Model operațional	118
Funcția rinichiului de formare și eliminare a urinei	119
Compoziția chimică a urinei primare și finale	121
Eliminarea urinei	122
<i>Noțiuni elementare de igienă și patologie</i>	122
<i>Test de evaluare. Întrebări structurate – respirația și excreția</i>	123
Metabolismul intermediar	124
Metabolismul glucidic	124
Metabolismul protidic	126
Metabolismul lipidic	127
Metabolismul energetic	128
Rația alimentară	128
Vitaminele	128
Experimentul „Educația pentru sănătate“	130
4. Funcția de reproducere	131
Sistemul reproducător	131
Sistemul reproducător masculin	131
Sistemul reproducător feminin	133
Sănătatea reproducerii	138
<i>Noțiuni elementare de igienă și patologie</i>	138
Organismul, un tot unitar	139
Rolul integrator al sistemelor nervos și endocrin	139
Homeostazia mediului intern	140
Răspunsurile corecte ale testelor de evaluare	142
Bibliografie selectivă	143

1

Alcătuirea corpului uman

Topografia organelor
Planuri și raporturi anatomice
Niveluri de organizare
Lucrări practice

Alcătuirea corpului uman

Totalitatea sistemelor de organe conectate structural și funcțional, a căror activitate este reglată pe cale nervoasă și umorală, alcătuiește organismul. Organele care îndeplinesc aceeași funcție majoră formează un sistem de organe.

Topografia organelor

Topografia se referă la modul de dispunere a organelor în regiunea capului, gâtului, trunchiului (cavitatea toracică, abdominală, pelvină).

Regiunea capului – neurocraniul – adăpostește encefalul și două glande endocrine (hipofiza și epifiza). În stâncă osului temporal se află săpată urechea medie și internă. Viscerocraniul adăpostește segmentele periferice ale analizatorilor vizual, olfactiv, gustativ, căile respiratorii (fosele nazale) și digestive (cavitatea bucală).

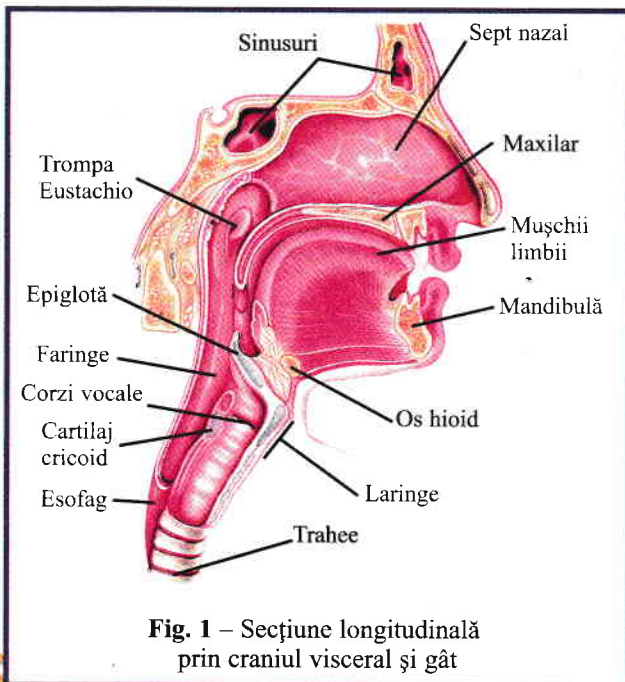

Fig. 1 – Secțiune longitudinală prin craniul visceral și gât

Regiunea gâtului este străbătută anterior de căile respiratorii (laringe și parțial de trahee); posterior se află faringele (cale digestivă și respiratorie) și esofagul (cale digestivă). De o parte și de alta a liniei mediane a gâtului se află vasele sanguine: arterele carotide (care irigă cu sânge oxigenat encefalul și organele din regiunea gâtului) și venele jugulare care primesc afluenți de la unele organe ale capului și gâtului. Anterior de laringe se găsește glanda tiroidă, iar pe partea posterioară a lobilor laterali ai acesteia se află două perechi de glande paratiroide (fig. 1).

Cavitatea toracică adăpostește cei doi plămâni, situați de o parte și de alta a mediastinului. Acesta reprezintă spațiul din cavitatea toracică cuprins între coloana vertebrală toracică, stern și fețele mediale ale plămânilor.

Mediastinul adăpostește: inima, traheea, esofagul (parțial), aorta, nervii vagi și frenici, timusul. Cavitatea toracică este separată de cavitatea abdominală prin mușchiul diafragm (fig. 2).

Cavitatea abdominală adăpostește o parte din sistemul digestiv (ficat, stomac, pancreas, intestin subțire și o parte din intestinul gros). În partea superioară stângă a cavității abdominale și în raport cu coada pancreasului se află splina. În regiunea posterioară a cavității abdominale, de o parte și de alta a coloanei vertebrale toraco-lombare (T_{11} – L_3), se află cei doi rinichi, fiecare ocupând câte o lojă renală. La polul lor superior se găsește câte o glandă endocrină suprarenală.

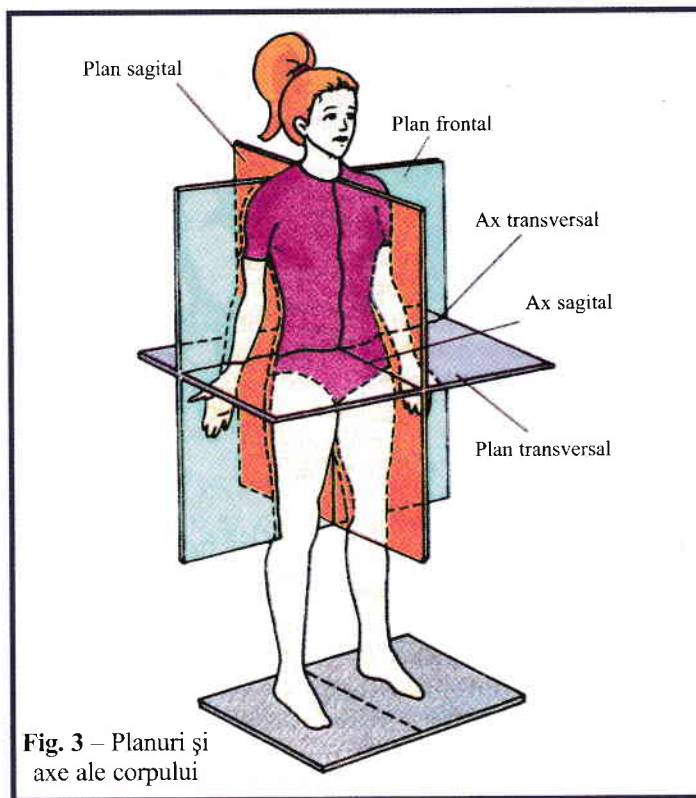
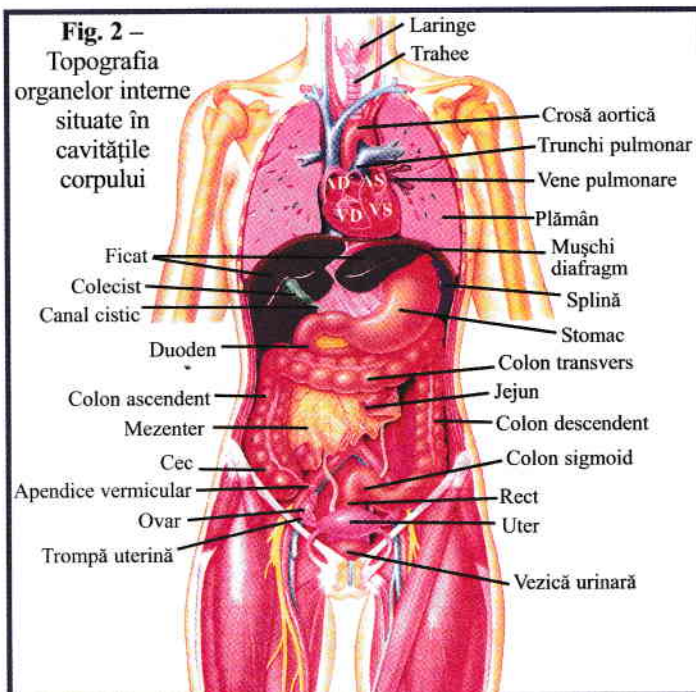
Cavitatea pelvină adăpostește la femei organele sistemului reproducător (ovare, trompe uterine, uter), iar la bărbați, prostata, veziculele seminale și parțial căile extratesticulare. La ambele sexe, în cavitatea pelvină se mai află vezica urinară, căile extrarenale și ultima parte a intestinului gros (rectul și canalul anal).

Planuri și raporturi anatomice

Corpul uman este tridimensional, prezentând o anumită înălțime, grosime și lățime, care diferă de la un individ la altul. Corpul uman poate fi considerat o figură geometrică spațială, prin care pot trece trei axe și trei planuri. Astfel, *axul longitudinal* corespunde înălțimii corpului, cel *anteroposterior*, grosimii și cel *transversal*, lățimii.

Prin două axe care se intersectează se trasează câte un plan.

Planul sagital (include axul longitudinal și anteroposterior) împarte corpul în două jumătăți simetrice; el constituie planul simetriei bilaterale. Simetria se referă și la structura internă a organismului. Există două emisfere cerebrale, doi plămâni, doi rinichi, două ovare (fig. 3) Întâlnim și situații de asimetrie: există o singură inimă și un singur ficat.

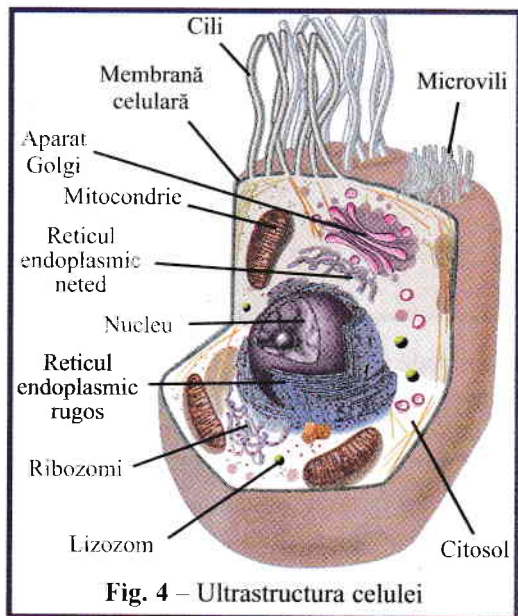

Planul transversal (orizontal) poate trece la orice nivel, împărțind corpul într-o regiune superioară și alta inferioară.

Planul frontal (cu axul longitudinal și transversal) este paralel cu fruntea; el divide corpul într-o parte anterioară și alta posterioară. Prin intermediul planului frontal putem observa care sunt raporturile de vecinătate ale organelor din cavitățile enumerate anterior.

Niveluri de organizare

Organismele vii reprezintă sisteme biologice de nivel individual. Viața organismului este asigurată de activități coordonate, desfășurate de structurile sale ierarhizate, cum sunt: celulele, țesuturile, organele și sistemele de organe.

Celula reprezintă unitatea structurală și funcțională a materiei vii. Ca unitate funcțională, celula îndeplinește în esență funcțiile generale ale organismului. Forma celulelor se află în raport cu funcțiile îndeplinite de ele în țesut.

Dimensiunile sunt în medie de 20–30 microni, dar există și celule cu dimensiuni de 10–12 cm (fibrele musculare scheletice). Forma lor poate fi cubică, cilindrică, fuziformă, stelată, piramidală etc.

Celula este formată din membrană (constituită din bistratul fosfolipidic, străbătut de canale ionice), citoplasmă și nucleu (fig. 4). Acesta este situat central și înconjurat de un înveliș nuclear, alcătuit dintr-o membrană nucleară dublă, prevăzută cu pori. În carioplasmă se află 1–2 nucleoli. Citoplasma fundamentală, nestructurată, omogenă din punct de vedere fizic, se află în două stări reversibile (de sol și de gel). Reacțiile chimice se petrec în

stare de sol, de unde și numele citoplasmei fundamentale de citosol. Citoplasma structurată este alcătuită din formațiuni individualizate – organele celulare comune: reticulul endoplasmic neted, mitocondriile (cu rol în oxidarea aerobă a substanțelor organice), ribozomii, reticulul endoplasmic rugos, aparatul Golgi, cu rol în sinteza de proteine; lizozomii, cu rol în fagocitoză și pinocitoză; centrozomul, cu rol în diviziunea celulară. Organele specifice sunt: miofibrilele (elementele contractile ale fibrei musculare striate); corpusculii Nissl (cu rol în sinteza de proteine specifice); neurofibrilele (elemente de susținere a neuronului).

Incluziunile citoplasmice (granule de glicogen, picături de grăsime etc.) iau naștere în urma metabolismului.

Țesuturile sunt subsisteme ale organismului. O grupare de celule cu aceeași structură și funcție formează un țesut. Țesuturile se clasifică, după funcții, în: epitelial, conjunctiv, muscular și nervos.

Țesutul epitelial nu este vascularizat. Celulele sale, alipite unele de altele, se sprijină pe o membrană bazală.

După funcția îndeplinită epitelii se clasifică în: epitelii de acoperire, glandulare și senzoriale, formate din celule specializate ce constituie receptorii analizatorilor gustativ, auditiv și vestibular.

Lucrări practice

Observații microscopice asupra celulelor și țesuturilor

Principiul metodei. Elaborarea de preparate microscopice temporare și utilizarea celor permanente.

Epiteliul mucoasei linguale:

- se raclează blând limba cu ajutorul unei lingurițe de material plastic;
- materialul colectat se pune într-o sticlă de ceas;
- elaborați un preparat microscopic, colorați-l cu albastru de metil (la nevoie cu cerneală);
- veți observa celule cu aspect poligonal (privite de sus) și turtite (privite lateral);

Țesutul osos:

- se secționează carena unei păsări sănătoase, sacrificate;
- se subție osul cu o hârtie abrazivă (șmirghel) până devine transparent;

– se observă la microscop sistemul Havers și osteoplastele (cavități care adăpostesc câte un osteocit – celulă osoasă).

Fibrele musculare striate:

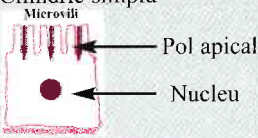

- secționați un fragment din mușchiul sternului de la pasăre;
- se separă fibrele musculare striate;
- cu eozină citoplasma se colorează în roșu;
- cu hematoxilină nucleul se colorează în violet.

Pentru completarea noțiunilor procesați informațiilor furnizate de:

- epiteliile de acoperire (tabelul I);
- epiteliile glandulare (tabelul II);
- tipurile de fibre musculare (prezentate la sistemul muscular).

Epiteliile de acoperire*

Tabelul I

Tipul de epiteliu	Clasificarea	Particularități structurale și funcționale	Răspândire
Epiteliul unistratificat (simplu)	Pavimentos simplu	• Format din celule turtite. • Celulele se sprijină pe o membrană bazală.	Intră în alcătuirea tunicii interne a vaselor de sânge.
	Cubic simplu	• Celulele au formă cubică. • Ele se sprijină pe membrana bazală.	Căptușește canalele excretoare mici din glandele salivare.
	Cilindric simplu	• Celulele sunt înalte. • La polul apical prezintă microvili.	Căptușește segmentele tubului digestiv, de la stomac până la rect.
Epiteliul stratificat	Pavimentos cheratinizat	• Celulele sunt turtite, cheratinizate, încărcate cu o substanță proteică (cheratină). • Se desprind de pe suprafața pielii și cad.	• Epidermul (lama externă a pielii) este alcătuit din cinci straturi. Ultimul strat se cheratinizează.
Epiteliul pseudostratificat	Cilindric ciliat	• Celulele, de diferite înălțimi, sunt așezate într-un singur strat. • Cele cilindrice au cili la polul apical.	• Epiteliul care căptușește traheea și bronhiile.

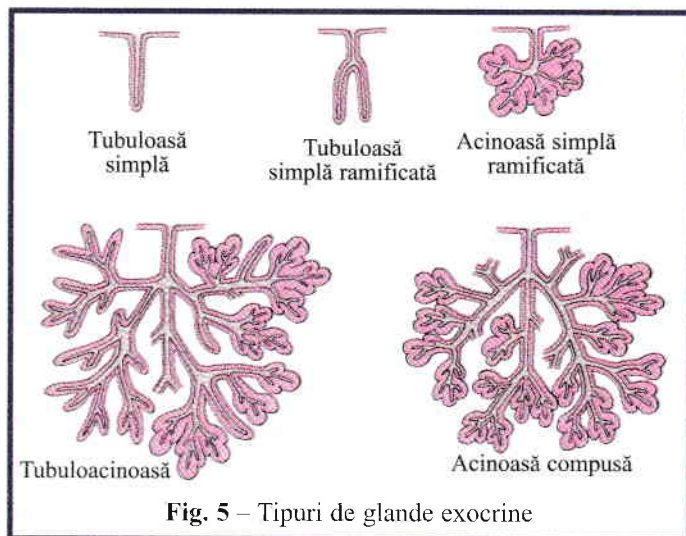

Fig. 5 – Tipuri de glande exocrine

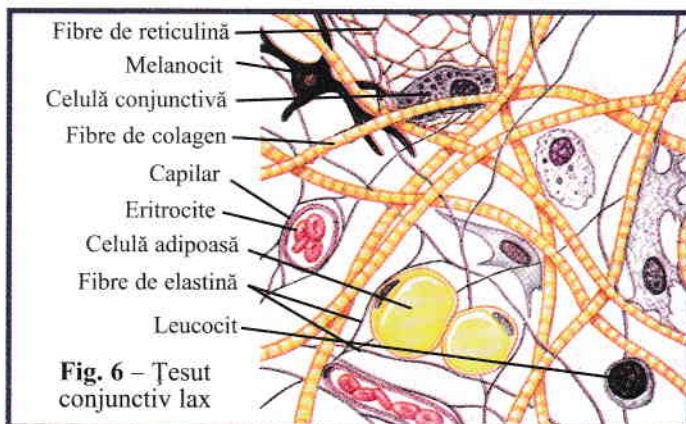

Fig. 6 – Țesut conjunctiv lax

Epiteliile glandulare, alcătuite din celule secretoare asociate cu țesut conjunctiv și cu capilare, formează glande specializate în secreția anumitor produși (fig. 5).

După modul de excreție a produșilor secretați, glandele sunt: exocrine (salivare, sudoripare); endocrine (hipofiză, tiroidă) și mixte (pancreas, ovar, testicul).

Țesutul conjunctiv este format din celule și fibre conjunctive integrate în substanța fundamentală. După consistența acesteia, țesuturile sunt (fig. 6):

- *moi* (lax, reticulat, adipos, fibros, elastic);
- *semidure* (cartilagos – nevascularizat); alcătuite din substanță fundamentală (condrină, impregnată cu săruri de calciu și sodiu), condrocite (celulele cartilagoase) și fibre conjunctive; varietățile de cartilaje sunt: hialin (laringe), elastic (pavilionul urechii) și fibros (discurile intervertebrale).
- *dure* (țesutul osos), alcătuite din oseină (impregnată cu săruri fosfocalcice), fibre de collagen și celule osoase (osteoblaste, osteocite și osteoclaste). Varietățile de țesut osos sunt compact și spongios.

Epiteliile glandulare

Tabelul II

Tipul glandei	Morfologia	Eliminarea produșilor de secreție
Exocrine	• Tubuloasă simplă (glandele intestinale) • Acinoase (glandele lacrimale) • Tubuloacinoase (glandele salivare)	• Prin canale de excreție • La exteriorul corpului (glandele sudoripare și sebacee) • În cavitățile organismului (glandele salivare, gastrice și intestinale)
Endocrine	• Cordoane (adenohipofiza) • Foliculi (tiroida)	Produșii de secreție – hormonii sunt eliminați direct în sânge
Mixte	Pancreasul = acini (exocrin) + insule (endocrin)	Sucul pancreatic în duoden + hormonii pancreatici în sânge
Pancreasul		
Ovarul	Foliculi ovarieni	Ovocitul II ajunge în trompa uterină + hormonii ovarieni în sânge
Testiculul	Tubii seminiferi + celule interstițiale Leydig	Spermatozoidul ajunge în lichidul seminal + hormonii androgeni în sânge

Țesutul muscular se clasifică în: striat scheletic și striat cardiac (miocardul). Cel neted formează mușchii viscerali și ai vaselor de sânge

Țesutul nervos este format din celule specializate (neuroni) și celule gliale, care se distribuie printre neuroni (fig. 7).

Organele sunt formate din diferite tipuri de țesuturi, care îndeplinesc anumite funcții. De exemplu, inima este un organ muscular cavitat. În structura ei se găsește țesut muscular cardiac de tip striat (miocardul), țesut epitelial (endoteliul), care îi căptușește cavitățile, și țesut conjunctiv (din alcătuirea pericardului fibros și cordajelor, valvelor și septurilor).

Organele interne pot fi cavitare sau parenchimotoase. Cele cavitare (stomac, intestin, vezică urinară, uter etc.) sunt alcătuite dintr-un perete format din mai multe tunici care delimitează o cavitate.

Organele parenchimotoase (ficat, plămâni, rinichi) sunt formate din parenchim, bogat vascularizat și inervat.

Sistemele de organe sunt formate din totalitatea organelor care îndeplinesc aceeași funcție (relație, nutriție și reproducere).

Sistemul biologic individual prezintă anumite însușiri: integralitatea, echilibrul dinamic și autoreglarea. Integralitatea permite funcționarea organismului ca un tot unitar. El îndeplinește funcții noi: autoconservarea (menținerea vieții) și reproducerea (fig. 8).

Echilibrul dinamic constă în fluxul continuu de materie și energie dintre organism și mediu, ceea ce constituie metabolismul.

Autoreglarea constă în autocontrolul proceselor fiziologice din organism prin mecanismul de conexiune inversă (feedback). (Feedbackul este un termen cibernetic, care se referă la sistemul de menținere constantă a unui parametru, pe baza principiului acțiunii și reacțiunii.) Prin feedback negativ se mențin: temperatura corpului, glicemia, calcemia etc.

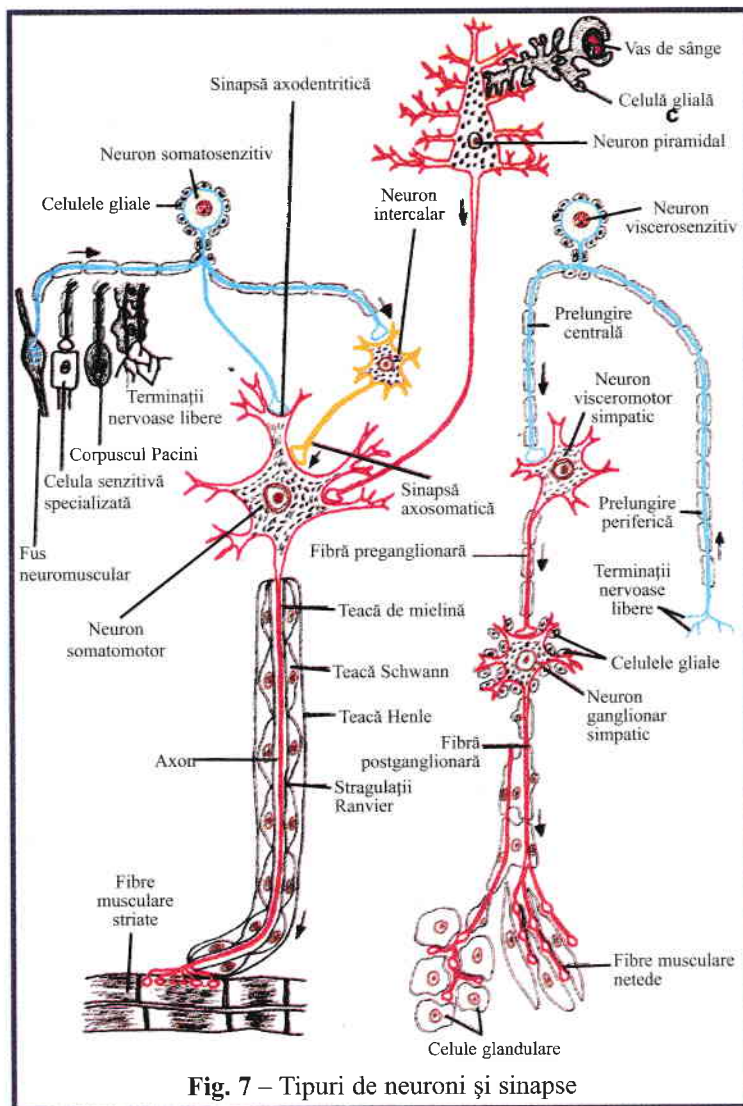

Fig. 7 – Tipuri de neuroni și sinapse

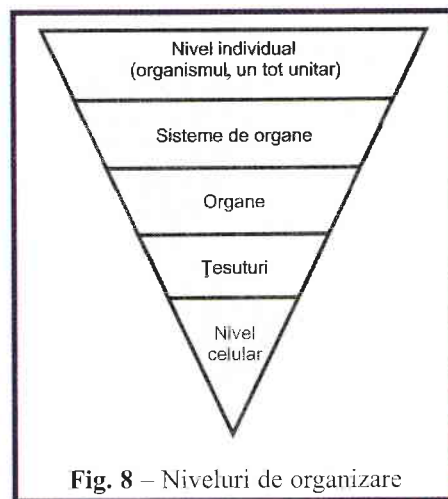

Fig. 8 – Niveluri de organizare